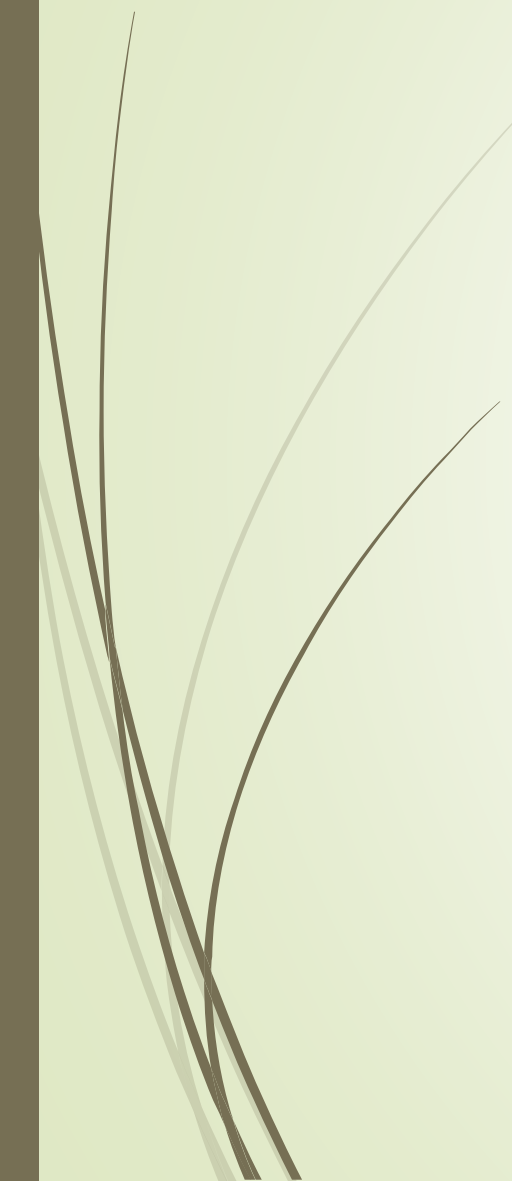

Біоетика та благополуччя тварин

Інформаційні матеріали підготовлені
начальником науково-дослідної частини НУБіП України
Отченашком Володимиром
otchenashko@nubip.edu.ua

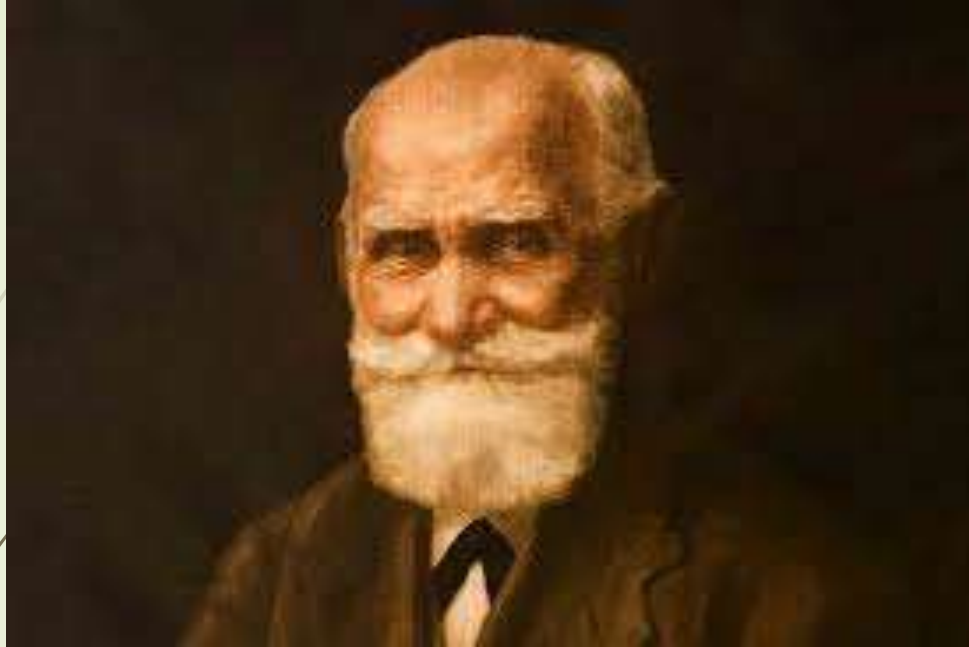

План

- 1 Біоетичні основи проведення експериментів на тваринах
 - 2. Благополуччя тварин як умова проведення дослідів
-

Література (інтернет-джерела)

- Основи біобезпеки та благополуччя тварин / Недосєков В.В., Блаха Т., Ситюк М.П., Мартинюк О.Г., Мельник В.В., Юстинюк В.Є. – Ніжин, 2021. – 252 с.
- Патрєва Л.С. Біоетика. Методичні рекомендації. – Миколаїв, 2021. – 125 с.
- Європейська конвенція про захист хребетних тварин, що використовуються для дослідних та інших наукових цілей, 1986.
- Закон України «Про захист тварин від жорстокого поводження», редакція 2021 р.
- Закон України «Про ветеринарну медицину», редакція 2021 р.
- Наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту № 249 від 01.03.2012 р. «Про затвердження Порядку проведення науковими установами дослідів, експериментів на тваринах»

**Павлов Іван Петрович
(1849-1936)**

«Коли я беруся за дослідження, пов'язаного врешті з загибеллю тварини, я переживаю важке почуття жалю, що обриваю радісне життя, що являюсь катом живої істоти. Коли я ріжу, руйную живу тварину, я глушу в собі їдкий докір, що грубою, неосвіченою рукою ламаю невимовно художній механізм»

«В пам'ять про собаку, яка померла в лабораторії Лондонського медичного коледжу. Її піддавали вівісекції протягом двох місяців, передаючи від одного вівісектора до іншого, поки смерть не звільнила її. 232 собаки розділили її долю в 1902 році. Чоловіки і жінки Англії, скільки це триватиме?»

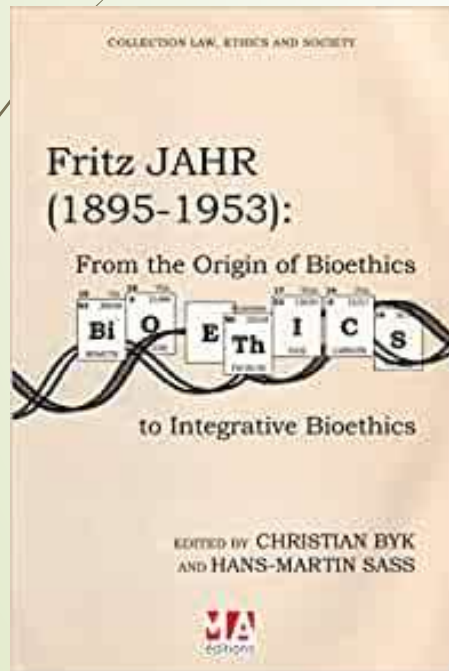
Memorial plaque of a bronze monument to a dog in Butters, 1906

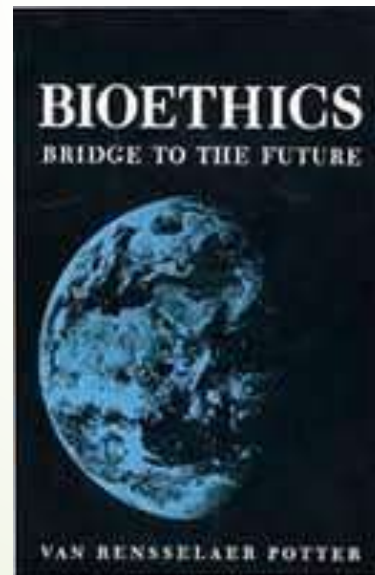
Пам'ятник свині розташований на території Полтавської державної аграрної академії.

На пам'ятнику свині викарбуваний напис «Одвічній годувальниці українського народу».

Potter, Van Rensselaer
(1911-2001)

- Термін «біоетика» ввів у 1927 Фріц Ягр у статті «Біоетичний імператив», як поняття про моральні засади використання лабораторних тварин і рослин.
- Сучасне уявлення про біоетику розробив у 1971 році американський біохімік, вчений-гуманіст Ван Ренсселер Поттер з метою виокремлення вчення про моральність людської поведінки з позиції біологічно-медичної галузі та інших соціально-орієнтованих наук про життя. Одну з робіт він назвав «Біоетика: міст у майбутнє».

Філософія ахімси (5-6 тис. до н.е.)

- **Ахімса** (іноді **агімса**) — етичний принцип ненасильництва в деяких індійських релігійних ученнях (**індуїзм**, **джайнізм**, **буддизм**). Ставить вимогу не завдавати болю та зла будь-яким іншим живим істотам, не вбивати їх. На практиці це заборона приносити криваві жертви, вживати в їжу **м'ясо** тощо.
- Слово *ахімса* походить від префікса **а**, що означає *не*, та слова **хімса**, що означає вбивство або насилля, однак за твердженням індійської філософії, ахімса має не лише негативне значення, як відмова від насилля, але й ширше позитивне значення — любов. Тому агімса не зводиться тільки до вегетаріанства.

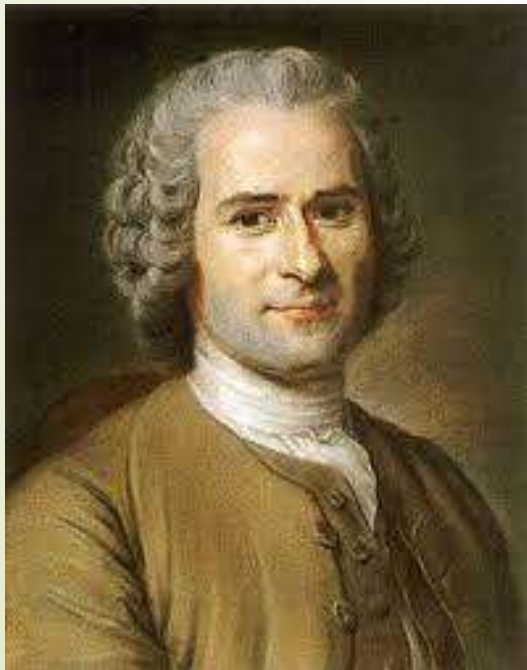
- **VI ст. до н.е.**, математик і філософ **Піфагор** заснував першу вегетаріанську асоціацію.
- Вчення Піфагора будувалося на принципах гуманності, самообмеження і справедливості. Він розглядав добре відношення до тварин як основу моральнісної поведінки людини, вважав етичне вегетаріанство необхідною умовою б життя і справедливого відношення до тварин. Повага Піфагора до прекрасного в природі була такою великою, що він забороняв робити шкоду плодоносним деревам і рослинам. Піфагор належав до анімістів і стверджував, що тварини і люди мають душі одного порядку.

- ▶ Відомий діяч епохи Відродження **Томас Мор (1478-1535)** був першим автором-класиком з часів античності, хто наголошував на милосердному відношенні до тварин. Він писав про жителів країни Утопія: «Вони не вбивають живих тварин в якості жертвоприношення, і не вважають, що Бог в своєму співчутті буде радіти кровопролиттю і вбивству...»

- **За доби Відродження, Р. Декарт (1596-1650)** обґрунтував з філософської точки зору антропоцентризм і довів правомірність жорстокості в оцінці ставлення до тварин. Він переносив механістичні принципи на живу матерію. Будучи християнином він уникнув висновку про те, що людина є механізмом, бо людину відрізняє від всіх живих істот (з його точки зору), наявність душі. Ототожнюючи відчуття і свідомість з душею, він наголошував, що тварини у яких душі не має, не можуть відчувати і розуміти. Вчення Декарта в значній мірі полегшало проведенню жорстоких експериментів на тваринах.
- В цьому відношенні **І.Кант (1724-1804)** підтримував думку Декарта: «...що стосується тварин, то ми не маємо тут прямого боргу. Тварини не мають свідомості і являють собою лише засіб для досягнення цілі. Ця ціль – людина».

- В XVIII ст., під час епохи **Просвітництва**, філософи все більш співчували тваринам.
- Так, **Франсуа Вольтер (1694-1778)** критикував вівісекцію і підтримуючого її Декарта. Він пише, що природа дала тваринам такі ж органи відчуттів, що і людині. Визнавав тварин відчущаючими істотами і **Жан-Жак Руссо (1712-1778)**. Він писав: «Я відчуваю обов'язок не робити шкоди іншим рідними мені істотам; і це в менший мірі тому, що вони розумні, а саме тому, що вони відчуваючи істоти.».

- **Великобританія**, яка стала першою в світі державою, де зародився рух із захисту тварин та були прийняті перші національні нормативно-правові акти зі зазначеної проблематики ще в XIX ст. Так у 1822 р. преподобний Р. Мартін зумів провести через Палату громад Акт, що забороняв жорстоке поводження з тваринами. Вже в 1835 р. на зміну Акту Ричарда Мартіна був прийнятий Акт проти жорстокого поводження з тваринами (Cruelty to Animal Act), що забороняв також півнячі і собачі бої. Згодом цей Акт також неодноразово вдосконалювався. Далі протягом 40-60-х рр. XIX ст. кілька разів публічно прозвучала думка про те, що слід припинити практику болючої вівісекції тварин у медичних лабораторіях

President Johnson after signing the Laboratory Animal Welfare Act, 1966 (Senator Magnuson, Representative Poage, Representative Horton, Senator Clark)

➔ Завдяки постійній публічній дискусії та боротьбі, яка тривала чотирнадцять років в 1966 р. в США був прийнятий Закон про благополуччя лабораторних тварин (**Laboratory Animal Welfare Act**).

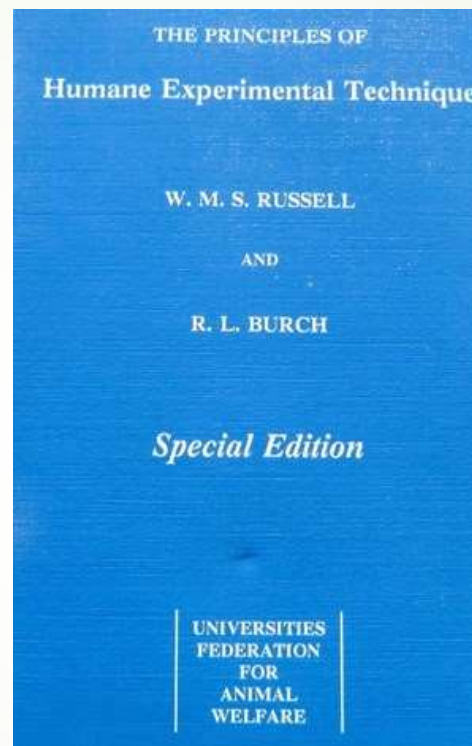

- **Впродовж усієї радянської історії**, долі лабораторних тварин в СРСР не регламентувалися ніяким спеціальним законодавством. Однак існувало **Всеросійське товариство охорони природи**, в рамках його Московського відділення вперше з'явилася спеціальна **секція з охорони тварин**, головним завданням якої було поліпшення умов утримання піддослідних тварин при науково-дослідних інститутах. Зауважимо, враховуючи історичне минуле України у складі СРСР, що до початку 1990-х років у СРСР не було не тільки офіційно сформульованих кодексів етичного ставлення до тварин, а й етичних кодексів, що визначали б проведення медичних досліджень за участю людини.

William Russell & Rex Burch

(Image published courtesy of Fund for the Replacement of Animals in Medical Experiments. www.frame.org.uk)

➤ У 1959 р Рассел і Берч (Russell, Birch, 1959) у книзі «Принципи гуманітарної експериментальної техніки» запропонували концепцію "трьох R" ("The three Rs"), якої слід дотримуватися при проведенні експериментів на тваринах.

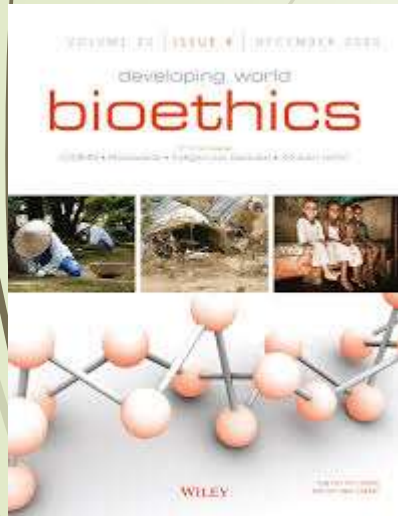
Вона включає три складові:

- replacement – заміна,
- reduction – зменшення і
- refinement – підвищення якості.

У січні 1985 року Рада міжнародних медичних наукових організацій (СМННО) опублікувала "Етичний кодекс", який містить "міжнародні рекомендації з проведення медико-біологічних досліджень з використанням тварин" (International 1985)

Рекомендації складені, виходячи з таких положень:

- ▶ - в принципі використання тварин для наукових цілей небажано;
- ▶ - по можливості слід застосовувати методи, які не потребують використання тварин;
- ▶ - при існуючому рівні знань використання тварин є неминучим;
- ▶ - моральний обов'язок вчених – гуманно ставитися до піддослідним тваринам, по можливості не завдавати їм болю і незручності і постійно прагнути знаходити способи отримання того ж результату без залучення живих тварин.
- ▶ Дослідник повинен пам'ятати, що на ньому лежить відповідальність за загальний стан експериментальних тварин. Вони повинні міститися в хороших умовах, отримувати досить потрібного корму і обслуговуватися кваліфікованими фахівцями.
- ▶ При плануванні експериментів спочатку потрібно чітко визначити, чи дійсно необхідні ці дослідження на тваринах. Потрібне ретельне вивчення літератури, щоб визначити, чи не зроблено це іншими дослідниками.

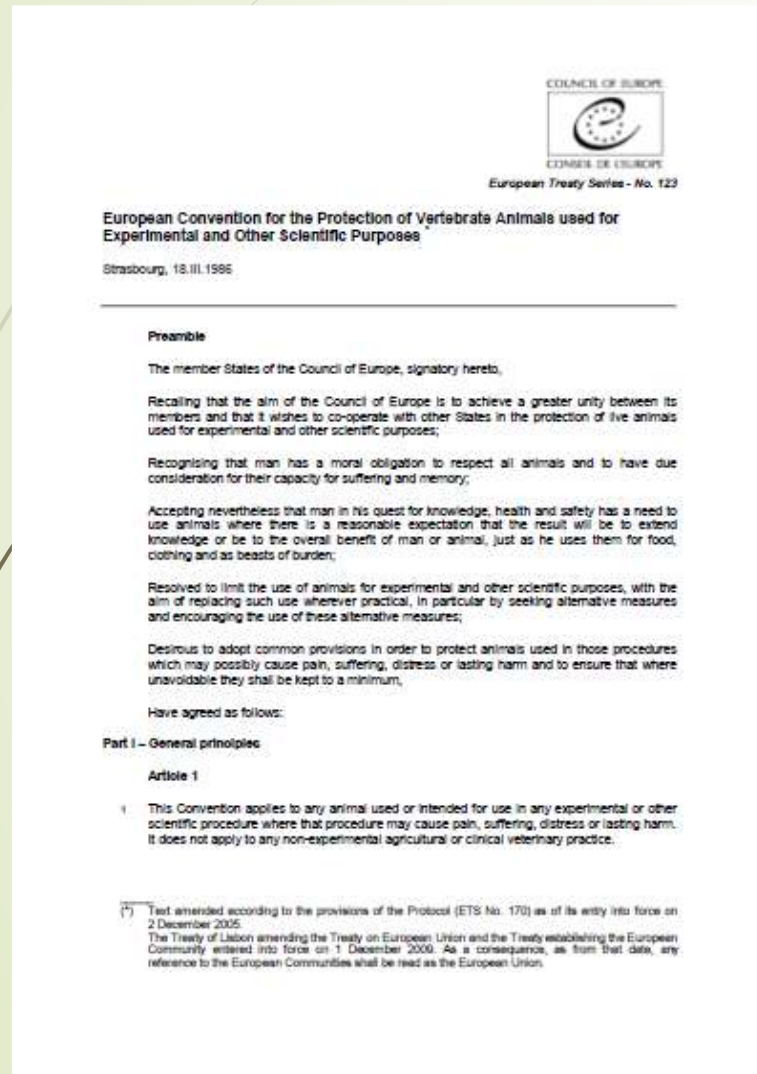
- ▶ Україна перебуває лише на початку шляху здійснення адміністративного захисту тварин, тому національне законодавство потребує більш чіткої регламентації адміністративної відповідальності за жорстоке поводження з тваринами, у тому числі експериментальними.

BIOETHICS

ЄС, нормативні акти про захист тварин

► **Європейська конвенція щодо захисту хребетних тварин, що використовуються для дослідних та інших наукових цілей, 1986 р.**

CONSEIL DE L'EUROPE
European Treaty Series - No. 123

European Convention for the Protection of Vertebrate Animals used for Experimental and Other Scientific Purposes^{*}

Strasbourg, 18.III.1986

Європейська конвенція про захист хребетних тварин, що використовуються для дослідних та інших наукових цілей

Страсбург, 18 березня 1986 року
European Treaty Series/123

ПРЕАМБУЛА

Держави-члени Ради Європи, які підписали цю Конвенцію, нагадуючи, що метою Ради Європи є досягнення більшого єднання між її членами та що вона бажає співпрацювати з іншими державами у справі захисту живих тварин, що використовуються для дослідних та інших наукових

цілей, визнаючи, що людина має моральне зобов'язання поважати всіх тварин і належним чином враховувати їхню здатність страждати та пам'ятати, визнаючи однак, що людині у її пошуках знань, здоров'я та безпеки необхідно використовувати тварин у тих випадках, коли існують розумні підстави вважати, що це слугуватиме поглибленню знань або відповідатиме загальним інтересам людини чи тварини, так само, як вона використовує їх для забезпечення харчування, одягу та як в'ючних тварин, сповнені рішучості обмежити використання тварин для дослідних та інших наукових цілей з метою замінити таке використання, коли це практично можливо, зокрема альтернативними заходами і заохоченням до використання цих альтернативних заходів, бажаючи прийняти спільні положення для захисту тварин, що використовуються у тих процедурах, які можуть спричинити біль, страждання, занепокоєння чи завдати тривалої шкоди, а також бажаючи забезпечити якнайменше застосування таких процедур у випадках, коли вони є неминучі, погодилися про таке:

Європейська конвенція щодо захисту хребетних тварин, що використовуються для дослідних та інших наукових цілей, 1986 р.

Стаття 1

1. Ця Конвенція застосовується до будь-якої тварини, що використовується або призначена для використання у будь-якій дослідній або іншій науковій процедурі, якщо така процедура може спричинити біль, страждання, занепокоєння чи завдати тривалої шкоди. Вона не застосовується до жодної недослідної сільськогосподарської або клінічної ветеринарної практики.

2. У цій Конвенції:

- a) "тварина", якщо інше не зазначене, означає будь-яку живу хребетну тварину, що не належить до людського роду, включаючи непаразитуючі та/або відтворюючі личинкові форми, за винятком інших зародкових чи ембріональних форм;
- b) "призначена для використання" означає тварину, що розводиться або утримується з метою продажу, володіння або використання у будь-якій дослідній або іншій науковій процедурі;
- c) "процедура" означає будь-яке дослідне або інше наукове використання тварини, яке може спричинити біль, страждання, занепокоєння чи завдати тривалої шкоди, включаючи будь-яке втручання, що має на меті або може призвести до народження тварини у будь-яких таких умовах, але за винятком найменш болючих методів, що прийняті у сучасній практиці (тобто "гуманних" методів) умертвіння або клеймування тварини. Процедура розпочинається, коли тварина вперше підготовляється для використання і закінчується у разі відсутності подальших міркувань щодо цієї процедури; запобігання болю, стражданню, занепокоєнню чи тривалій шкоді за допомогою ефективного використання анестезії або знеболювання чи інших методів не є підставою для виключення використання тварини із сфери цього визначення;

Європейська конвенція щодо захисту хребетних тварин, що використовуються для дослідних та інших наукових цілей, 1986 р.

d) "компетентна особа" означає будь-яку особу, яка вважається Стороною такою, що має компетенцію здійснювати на її території відповідні функції, визначені у цій Конвенції;

e) "уповноважений орган" означає на території тієї чи іншої Сторони будь-яку установу, організацію чи особу, призначену для виконання відповідного завдання;

f) "установа" означає будь-яку постійну чи пересувну установу, будь-яку будівлю, групу будівель або інші приміщення, включаючи територію, яка не повністю облаштована огорожею чи покрівлею;

g) "установа-розплідник" означає будь-яку установу, в якій тварини розводяться з метою їхнього використання у процедурах;

h) "установа-постачальник" означає будь-яку установу, за винятком установи-розплідника, з якої тварини постачаються для їхнього використання у процедурах;

i) "установа-користувач" означає будь-яку установу, в якій тварини використовуються у процедурах;

j) "гуманний метод умертвіння" означає умертвіння тварини з якнайменшими фізичними та психічними стражданнями, властивими видам тварин.

Стаття 2

Процедура може здійснюватися лише з однією чи більше з нижченаведених цілей та з урахуванням обмежень, передбачених цією Конвенцією:

- a) i) запобігання захворюванню, хворобливому стану чи іншим відхиленням або їхнім наслідкам у людини, хребетних або безхребетних тварин чи рослин, включаючи виробництво та перевірку якості, ефективності та безпечності ліків, речовин або продукції;
- ii) діагностика чи лікування хвороби, хворобливого стану або інших відхилень чи їхніх наслідків у людини, хребетних або безхребетних тварин чи рослин;
- b) визначення, оцінка, регулювання чи змінення фізіологічного стану людини, хребетних і безхребетних тварин чи рослин;
- c) охорона навколишнього середовища;
- d) наукові дослідження;
- e) освіта та професійна підготовка;
- f) судова експертиза.

Європейська конвенція щодо захисту хребетних тварин, що використовуються для дослідних та інших наукових цілей, 1986 р.

Частина II

Загальний догляд і приміщення

Стаття 5

1. Будь-яка тварина, що використовується або призначена для використання у тій чи іншій процедурі, забезпечується приміщенням, відповідним середовищем існування, якнайменш мінімальною свободою пересування, їжею, водою та доглядом, що відповідають вимогам її стану здоров'я та умовам утримання. Будь-яке обмеження можливостей тварини задовольняти свої фізіологічні та етологічні потреби має бути якнайменшим, коли це практично можливо. Під час виконання цього пункту слід враховувати керівні принципи розміщення тварин та догляду за ними, що викладені у додатку А до цієї Конвенції.
2. Середовище, у якому тварини розводяться, утримуються або використовуються, перевіряється щоденно.
3. Умови утримання та стан здоров'я тварин обстежуються достатньо ретельно і регулярно для того, щоб запобігати болю або стражданню, занепокоєнню чи тривалій шкоді, що можуть бути відвернуті.
4. Кожна Сторона визначає заходи, які забезпечують якнайшвидше усунення будь-яких виявлених недоліків або страждань.

Конвенція 1986 р. передбачає наступні принципи захисту хребетних тварин, що використовуються для дослідних та інших наукових цілей:

- ▶ – тварини для експериментів повинні відбиратися на основі чітко встановлених критеріїв;
- ▶ – тварини підлягають догляду, і їх страждань, наскільки це можливо, слід уникати;
- ▶ – методи загальної або місцевої анестезії або методи анальгії чи інші методи, призначені для максимально можливого усунення довготривалих пошкоджень, болю, страждань або тривоги застосовуються в кожній процедурі і на протязі всього часу експерименту;
- ▶ – по завершенні будь-якої процедури приймається рішення про збереження тварини в живих або її умертвіння гуманним методом;
- ▶ – установи-користувачі повинні мати у своєму розпорядженні приміщення та обладнання, яке відповідає видам тварин і використовуваним процедурам, щоб їх проектна розробка, будівництво та організація діяльності дозволяли найбільш ефективно проводити процедури з тим, щоб отримувати відповідні результати при найменшій кількості використаних тварин і з заподіянням їм найменших довготривалих пошкоджень, болю, страждань або тривоги;
- ▶ – особи, які здійснюють процедури або беруть у них участь, а також особи, які здійснюють догляд за тваринами, які використовуються в процедурах, включаючи контроль, повинні мати відповідну освітню та професійну підготовку.

DIRECTIVE 2010/63/EU

This is the **legislation** that regulates the use of animals for scientific purposes in the EU.

It safeguards welfare standards and seeks to **replace, reduce and refine** the use of animals in research (3Rs).

The Directive also wants to see **greater transparency and openness** about animal research by the biomedical sector.

www.63.eu

- ▶ В ЄС 22 вересня 2010 р. була прийнята **Директива «Про захист тварин, що використовуються для наукових цілей»**, в якій зазначається досягнення результатів щодо виконання попередньої Директиви 86/609/ЕЕС від 24 листопада 1986 р. про усунення відмінностей між законами, правилами та адміністративними положеннями держав-членів щодо захисту тварин, що використовуються для експериментальних та інших наукових цілей.
- ▶ В **Директиві 2010/63/EU** зазначаються, що деякі держави-члени прийняли національні заходи, що забезпечують високий рівень захисту тварин, які використовуються для наукових цілей, а інші застосовують тільки мінімальні вимоги, викладені у Директиві 86/609/ЕЕС. Ці відмінності складають бар'єри в торгівлі продуктами і «речовинами розвитку», отриманими завдяки експериментам на тваринах.
- ▶ Саме ця обставина стала причиною прийняття Директиви 2010/63/EU, яка передбачає більш докладні правила для того, щоб зменшити відмінності шляхом апроксимації правил.

Національне законодавство та нормативні акти про захист тварин

- ▶ **Європейська конвенція про захист хребетних тварин, що використовуються для дослідних та інших наукових цілей, 1986** на її основі побудовані **«Загальні етичні принципи експериментів на тваринах»**, ухвалено Першим національним конгресом з біоетики (20 вересня 2001 р., Київ, Україна)
- ▶ **Закон України «Про захист тварин від жорстокого поводження»**, редакція 2021 р.
- ▶ **Закон України «Про ветеринарну медицину»**, редакція 2021 р. Цей Закон визначає правові та організаційні засади здійснення діяльності у сферах забезпечення захисту здоров'я та благополуччя тварин, ветеринарної практики, виробництва, обігу та застосування ветеринарних препаратів, а також обігу побічних продуктів тваринного походження.
- ▶ **Наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту № 249 від 01.03.2012 р. «Про затвердження Порядку проведення науковими установами дослідів, експериментів на тваринах».**
- ▶ **Постанова Кабінету Міністрів України; від 16.11.2011 № 1402 «Про затвердження Правил транспортування тварин».**

Загальні етичні принципи експериментів на тваринах, ухвалено Першим національним конгресом з біоетики (20 вересня 2001 р., Київ, Україна). Ці принципи розроблено у відповідності до основних засад біоетики та біоетичної експертизи в інтересах захисту людини і всього біологічного різноманіття світу.

I. Загальні положення

- ▶ 1. Біологічні та медичні експерименти на тваринах можуть проводитись лише у тих випадках, якщо вони спрямовані на одержання нових наукових знань, сприятимуть поліпшенню здоров'я людини і тварин, збереженню живої природи, є вкрай необхідними для якісного навчання і підготовки фахівців, проведення судовомедичної та криміналістичної експертизи, не становлять загрози для здоров'я людини.
- ▶ 2. Експерименти на тваринах виправдані тоді, коли є достатні підстави сподіватись, що їхні результати суттєво сприятимуть досягненню хоча б однієї із зазначених вище цілей. Неприпустимо використовувати тварин з дослідницькими та навчальними цілями, якщо ці цілі можуть бути досягнені іншими шляхами, без використання тварин.
- ▶ 3. Слід уникати буквального дублювання вже проведених раніше досліджень на тваринах, якщо воно не зумовлено доцільністю експериментальної перевірки результатів.
- ▶ 4. Вибір виду тварин, їх кількості, методики досліджень має бути ретельно обґрунтовано до початку експериментів і одержати схвалення уповноваженої особи чи органа біоетичної експертизи.
- ▶ 5. Тварини для експериментів повинні надходити з сертифікованого джерела їх розведення. Використання бродячих тварин суперечить принципам біоетики.

Загальні етичні принципи експериментів на тваринах

- ▶ 6. Визнаючи здатність тварин відчувати страждання і пам'ятати про них, при проведенні експериментів необхідно дотримуватись гуманності, уникати дистресу, болю, спричинення тваринам тривалої шкоди здоров'ю і полегшувати їхні страждання. Необхідно прагнути до максимального скорочення числа тварин і там де це є можливим, використовувати альтернативні методи, які не потребують їх участі.
- ▶ 7. Експериментальні роботи на тваринах має проводити кваліфікований дослідник (експериментатор), що обізнаний з правилами біоетики і дотримується їх. Використання тварин у навчальному процесі проводиться під наглядом фахівця-викладача.
- ▶ 8. Лабораторії, наукові та навчальні заклади і організації, де проводяться експерименти на тваринах, підлягають відповідній атестації повноважними органами. Зокрема, перевіряється відповідність стандартам "належної лабораторної практики" (GLP), що є міжнародною вимогою до проведення медико-біологічних та інших експериментальних досліджень.

Загальні етичні принципи експериментів на тваринах

II Вид і кількість тварин

- 1. Вибір експериментатором того чи іншого виду тварин має бути ретельно обгрунтованим з урахуванням його адекватності меті роботи та можливості скорочення кількості тварин.
- 2. Експериментатор повинен прагнути до вибору виду тварин, які посідають нижче місце у філогенетичному ряду.
- 3. Моральним обов'язком експериментатора є досягнення відтворюваних результатів дослідження із використанням мінімальної кількості тварин. Для цього використовують стандартизованих тварин, математичні методи планування експерименту та обробки одержаних даних, комп'ютерні та математичні моделі, дослідження *in vitro* на мікроорганізмах, тканинних та клітинних культурах та інші альтернативні методи. У навчальному процесі важливе місце посідають діючі моделі та пристрої для імітації моделей, макетування, використання аудіо- та відеоматеріалів.
- 4. Як правило, перевагу надають інбредним тваринам, стандартизованим за генетичними та мікробними параметрами, умовами утримання і харчування. Але слід враховувати, що екстраполяція одержаних таким шляхом даних на інші лінії тварин не завжди можлива, і тоді виникає необхідність повторювання експериментів на інших лініях.
- 5. Особи та організації, які розводять тварин для експериментальної та навчальної роботи, підлягають відповідній атестації уповноваженими органами.
- 6. Дані про джерело одержання тварин для експерименту та їхня біологічна характеристика мають бути документально зафіксовані експериментатором. Особливо це стосується собак і котів та їхніх батьків.

Загальні етичні принципи експериментів на тваринах

III. Утримання та догляд за тваринами

- 1. Гуманне ставлення до піддослідних тварин повинно проявлятися на всіх етапах роботи з ними, тобто транспортування, маркування, розміщення, проведення та закінчення експерименту, включаючи евтаназію.
- 2. Умови розміщення, утримання тварин та навколишнє середовище мають забезпечувати хоча б мінімальну свободу рухів, достатню кількість якісної їжі, води, повітря, належний санітарно гігієнічний стан, що є запорукою збереження їхнього здоров'я та благополуччя.
- 3. Умови, в яких здійснюються розмноження, утримання та використання тварин, мають перевірятися щоденно.
- 4. Стан здоров'я та поведінка тварин повинні бути об'єктами уважної та систематичної перевірки, щоб попередити біль, дистрес, страждання або звести до можливого мінімуму в тих випадках, коли неможливо їх уникнути.
- 5. Спеціальні заходи перестороги повинні прийматися у випадках, коли тварини є джерелом потенційної небезпеки для обслуговуючого персоналу, експериментатора та інших людей, для інших тварин, а також для навколишнього середовища.
- 6. Приміщення, де утримуються, використовуються експериментальні тварини, а також їх обладнання повинні відповідати зазначеним вище вимогам.
- 7. Для організації та контролю за здійсненням належного догляду за тваринами призначається адміністративно відповідальна особа (особи).
- 8. Догляд за тваринами здійснює персонал, який обізнаний із зазначеними вимогами та має досвід відповідної роботи.
- 9. У разі необхідності тваринам повинна надаватись кваліфікована ветеринарна допомога.
- 10. Умови утримання тварин та догляду за ними повинні бути доступні для перевірки повноважними органами та особами, а також громадськими організаціями захисту тварин та іншими об'єднаннями громадян у межах чинного законодавства.

Загальні етичні принципи експериментів на тваринах

VI. Доступ до інформації

- 1. Результати наукових досліджень на тваринах підлягають документуванню та оприлюдненню. Відповідна інформація є відкритою, за винятком тих випадків, коли вона не може бути розголошена в інтересах збереження державної, патентної, судової чи комерційної таємниці та охорони інтелектуальної власності.
- 2. Форма оприлюднення згаданої інформації має бути доступною для фахівців та громадськості.

VII. Відповідальність за порушення норм біоетики

- 1. У питаннях використання тварин для наукових та навчальних цілей експериментатор керується моральною відповідальністю перед суспільством та тваринним світом.
- 2. Неприпустимо проведення експериментів на тваринах, що можуть завдати їм болю, дистресу чи шкоди здоров'ю, з метою одержання особистої користі.
- 3. Дії експериментатора, що стосуються поводження з тваринами, не повинні суперечити нормам етики і законодавчим актам України та визнаним державою документам міжнародних організацій.
- 4. Адміністрація закладів, де проводяться експерименти на тваринах, особи, що проводять їх, організовують та здійснюють догляд за тваринами, несуть відповідальність за правильну організацію, проведення і поточний контроль наукової, експертної роботи або навчального процесу згідно діючих регламентних документів, що стосуються біоетики та біоетичної експертизи.

ЗАКОН

ЗАКОН УКРАЇНИ

Про захист тварин від жорстокого поводження (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2006, № 27, ст.230), редакція від 08.08.2021 р.

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 1. Визначення термінів. У цьому Законі терміни вживаються в такому значенні:

- ▶ тварини - біологічні об'єкти, що відносяться до фауни: сільськогосподарські, домашні, дикі, у тому числі домашня і дика птиця, хутрові, лабораторні, зоопаркові, циркові;
- ▶ сільськогосподарські тварини - тварини, що утримуються та розводяться людиною для отримання продуктів і сировини тваринного походження;
- ▶ експериментальна тварина - тварина, що використовується для проведення наукових дослідів, експериментів;
- ▶ жорстоке поводження з тваринами - знущання над тваринами, у тому числі безпритульними, що спричинило їх мучення, завдало їм фізичного болю, страждань, у тому числі спричинило тілесні ушкодження, каліцтво чи загибель, нацькування тварин одна на одну та на інших тварин, вчинене з хуліганських чи корисливих мотивів, залишення тварин напризволяще, а також інші порушення правил утримання, поводження та транспортування тварин;
- ▶ гуманне ставлення до тварин - дії, що відповідають вимогам захисту тварин від жорстокого поводження і передбачають доброзичливе ставлення до тварин, сприяння їх благу, покращання якості їх життя тощо;
- ▶ каліцтво тварини - тілесне ушкодження, що призвело до втрати будь-якого органа або частини тіла тварини та/або до втрати фізіологічної функції органа тварини;
- ▶ тілесне ушкодження тварини - порушення анатомічної цілісності або фізіологічної функції органів і тканин тіла тварини, що виникає внаслідок дії одного чи декількох зовнішніх ушкоджуючих чинників.

ЗАКОН УКРАЇНИ

Про захист тварин від жорстокого поводження

Стаття 3. Сфера дії цього Закону

Дія цього Закону поширюється на такі види діяльності:

- ▶ скотарство, включаючи племінне скотарство;
- ▶ поводження з тваринами на території державних природних заповідників та на інших особливо охоронюваних природних територіях;
- ▶ мисливство, мисливське господарство, рибальство;
- ▶ утримання домашніх тварин і племінна робота з ними;
- ▶ використання тварин у цирках, зоопарках, на виставках та інших видовищних заходах;
- ▶ використання тварин у спорті, у сфері відпочинку і розваг людей;
- ▶ використання тварин у науково-дослідних і навчальних цілях, у тестуванні;
- ▶ використання тварин у виробництві, у тому числі у виробництві біологічних препаратів;
- ▶ інші види діяльності, де здійснюється вплив на тварин.

ЗАКОН УКРАЇНИ

Про захист тварин від жорстокого поводження

Стаття 4. Основні принципи захисту тварин від жорстокого поводження

Поводження з тваринами ґрунтується на таких принципах:

- жорстоке поводження з тваринами є несумісним з вимогами моральності та гуманності, спричиняє моральну шкоду людині;
- забезпечення умов життя тварин, які відповідають їх біологічним, видовим та індивідуальним особливостям;
- право власності та інші речові права на тварин у разі жорстокого поводження з ними можуть бути припинені відповідно до цього Закону;
- заборона жорстоких методів умертвіння тварин;
- відповідальність за жорстоке поводження з тваринами;
- утримання і поводження з домашніми тваринами без мети заподіяння шкоди як оточуючим, так і самій тварині.

Розділ II

ПРАВИЛА УТРИМАННЯ ТВАРИН, ЩО ВИКЛЮЧАЮТЬ ЖОРСТОКІСТЬ

- ▶ **Стаття 7.** Загальні правила утримання тварин, що виключають жорстокість
- ▶ **Стаття 8.** Особливості утримання диких тварин у неволі
- ▶ **Стаття 9.** Особливості утримання домашніх тварин
- ▶ **Стаття 10.** Ветеринарне обслуговування тварин
- ▶ **Стаття 11.** Транспортування тварин
- ▶ **Стаття 12.** Особливості права власності та інших речових прав на тварин
- ▶ **Стаття 13.** Умови угод, предметом яких є тварини
- ▶ **Стаття 15.** Притулки для тварин
- ▶ **Стаття 16.** Регулювання чисельності диких тварин, тварин, що не утримуються людиною, але перебувають в умовах, повністю або частково створюваних діяльністю людини, та безпритульних тварин
- ▶ **Стаття 17.** Умертвіння тварин

ЗАКОН

ЗАКОН УКРАЇНИ

Про захист тварин від жорстокого поводження

Розділ III ПРАВИЛА ПОВОДЖЕННЯ З ТВАРИНАМИ, ЩО ВИКЛЮЧАЮТЬ ЖОРСТОКІСТЬ

Стаття 18. Загальні правила поводження з тваринами, що виключають жорстокість

При поводженні з тваринами не допускається:

- використання оснащень, інвентарю, що травмують тварин;
- примушування тварин до виконання неприродних для них дій, що призводять до травмувань; нанесення побоїв, травм, отруєння тварин;
- використання тварин в умовах надмірних фізіологічних навантажень тощо.
- При проведенні больових процедур обов'язкове застосування знеболюючих препаратів.

Забороняється: розведення тварин з виявленими генетичними змінами, що спричиняють їм страждання;

- розведення тварин зі спадково закріпленою агресивністю;
- примушування до нападу одних тварин на інших, у тому числі при тестуванні тварин;
- проведення генетичних змін на тваринах;
- застосування до тварин фармакологічних та механічних засобів допінгу;
- інші дії чи бездіяльність, що суперечать принципам захисту тварин від жорстокого поводження.

Стаття 21. Правила поводження з тваринами в сільському господарстві, скотарстві, у рибному господарстві, при отриманні продукції тваринного походження

- ▶ Вимоги до порядку використання тварин у сільському господарстві відповідно до вимог цього Закону встановлюються центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері ветеринарної медицини.
- ▶ У технології отримання від тварини продукції (доїння, стрижка, відгодівля тощо) не допускається застосування больових і травмуючих прийомів.
- ▶ При розведенні тварин із застосуванням біотехнологічних і генно-інженерних методів не допускається зміна породи і зовнішнього вигляду тварин, якщо така зміна може призвести до страждань тварин.
- ▶ Умови використання та утримання тварин у сільському господарстві повинні відповідати їх фізіологічним, видовим, породним та індивідуальним особливостям, притаманним для цього виду тварин, а також задовольняти їхні природні потреби в харчуванні, воді, сні, рухах, у природній активності та інші потреби, притаманні для цього роду тварин та породи.

Ст. 21 **Забороняється:**

- використання для роботи хворих, поранених, вагітних в останній третині вагітності або недогодованих тварин;
- використання у роботі з тваринами спорядження та інших засобів, що можуть призвести до травмування, каліцтва або загибелі тварин;
- утримувати тварин у приміщеннях, в яких проводиться забій тварин або в яких знаходяться туші забитих тварин;
- насильне годування тварин, крім годування з лікувальною чи профілактичною метою, у тому числі забороняється здійснення діяльності з розведення та вирощування гусок та качок для отримання фуа-гра (жирної печінки);
- патрання, обсмалювання, зняття шкіри, копчення, відокремлення частин у тварин тощо до припинення серцебиття тварини.
- Під час проведення таврування, біркування, біостерилізації, обрізання частини дзьоба, видалення або обрізання рогів та інших болісних процедур обов'язково застосовуються методи знеболення.

ЗАКОН

ЗАКОН УКРАЇНИ

Про захист тварин від жорстокого поводження

Стаття 26. Правила поводження з тваринами, що використовуються в наукових експериментах, тестуванні, навчальному процесі, виробництві біологічних препаратів

- ▶ Використання тварин у наукових експериментах, біологічному тестуванні, навчальному процесі допускається лише в разі, якщо відсутня можливість заміни їх іншими альтернативними методами і об'єктами.
- ▶ Перелік альтернативних методів і об'єктів для використання замість експериментальних тварин розробляється та затверджується центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері освіти і науки.
- ▶ **Робота з експериментальними тваринами може проводитися за наявності дозволу на проведення такого виду діяльності, що видається центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері наукової діяльності** (! біоетична експертиза досліджень, які виконуються в галузях медицини, біології та ветеринарної медицини Комітетами з біоетики).

Ст. 26.

- ▶ До роботи з експериментальними тваринами допускаються особи, які мають вищу медичну, ветеринарну, **зоотехнічну**, біологічну або фармацевтичну освіту, здобуту у вищих навчальних закладах III-IV рівнів акредитації.
- ▶ Процедури на експериментальних тваринах незалежно від їх цілей, за яких можлива небезпека травмування тварин або заподіяння їм гострих чи тривалих больових подразнень, проводяться в умовах знеболювання.
- ▶ Експериментальна тварина, яка вже використовувалася у процедурі, може використовуватися в наступній процедурі лише після відновлення її стану здоров'я до нормального та за умови, якщо:
 - ▶ під час нової процедури до тварини застосовується загальна анестезія;
 - ▶ наступна процедура передбачає лише незначні втручання.
- ▶ Забороняється використання в наукових експериментах, тестуванні, навчальному процесі тварин, які важко переносять неволю, закритий простір, дресирування.

Ст. 26

Забороняється застосування:

- ▶ девокалізації тварин (позбавлення хірургічним шляхом можливості тварини видавати звуки);
- ▶ травмуючих методів при відібранні з тварин клітин.
- ▶ Забороняється проведення на тваринах демонстрацій у навчальних цілях, якщо явища, що демонструються, можуть бути показані на неживих об'єктах, у тому числі демонстрація рефлексорної діяльності організму.
- ▶ Під час проведення практичних робіт у навчальному процесі забороняється вимагати від студентів виконання процедур, що призводять до смерті або травмування тварин, якщо це суперечить їхнім моральним або релігійним принципам. У цих випадках такі форми практичної роботи повинні бути замінені іншим завданням.
- ▶ Експерименти на тваринах, що пов'язані з хірургічним та іншим ушкоджуючим впливом, не можуть проводитися за участю або в присутності осіб шкільного віку.
- ▶ Тваринам, що використовувалися в наукових експериментах, тестуванні, навчальному процесі, надається кваліфікований догляд.
- ▶ Нежиттєздатна експериментальна тварина умертвляється методами евтаназії до настання у тварини страждань. Методом евтаназії для експериментальних тварин є передозування анестетиків.
- ▶ Прибирання трупа можливе лише тоді, коли смерть буде констатована особою, відповідальною за роботу з твариною.

Розділ

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН У СФЕРІ ЗАХИСТУ ТВАРИН ВІД ЖОРСТОКОГО ПОВОДЖЕННЯ IV

- **Стаття 27.** Державна політика у сфері захисту тварин від жорстокого поводження
- Державна політика у сфері захисту тварин від жорстокого поводження проводиться в таких основних напрямках:
- контроль за дотриманням законодавства про захист тварин від жорстокого поводження;
- установлення єдиних норм у сфері захисту тварин від жорстокого поводження;
- пропаганда гуманного поводження з тваринами, розробка та впровадження освітніх програм з охорони та захисту тварин від жорстокого поводження;
- установлення відповідальності за порушення законодавства про захист тварин від жорстокого поводження.

Наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту
№ 249 від 01.03.2012 р.

**«Про затвердження Порядку проведення науковими
установами дослідів, експериментів на тваринах»**

I. Загальні положення

- Цей Порядок визначає процедуру та вимоги до використання живих тварин у наукових експериментах, біологічному тестуванні та навчальному процесі, що здійснюється науковими установами, вищими навчальними закладами III - IV рівнів акредитації незалежно від форми власності (далі - дослідний центр).

Порядок проведення науковими установами дослідів, експериментів на тваринах

II. Визначення термінів

- У межах застосування цього Порядку наведені нижче терміни вживаються у такому значенні:
- біологічне тестування - використання в контрольованих умовах живих тварин для виявлення і оцінки дії чинників (у тому числі і токсичних) навколишнього середовища на організм, його окрему функцію або систему органів;
- науковий експеримент - дослідження, спрямовані на одержання та використання нових знань, які проводяться на живих тваринах і можуть спричинити біль, страждання, занепокоєння чи завдати їм тривалої шкоди.
- Інші терміни, що вживаються в цьому Порядку, застосовуються в значеннях, наведених у Законі України "Про захист тварин від жорстокого поводження"

Порядок проведення науковими установами дослідів, експериментів на тваринах

III. Умови проведення наукових експериментів, біологічного тестування та навчального процесу з використанням тварин

- ▶ 3.1. Дослідний центр для проведення наукових експериментів, біологічного тестування та навчального процесу із використанням тварин повинен мати:
 - ▶ віварій (експериментально-біологічна клініка);
 - ▶ штат співробітників, що забезпечують догляд за тваринами і виконують вимоги гуманного ставлення до них.
- ▶ 3.2. До роботи з експериментальними тваринами допускаються особи, які мають вищу медичну, ветеринарну, зоотехнічну, біологічну або фармацевтичну освіту, здобуту у вищих навчальних закладах III - IV рівнів акредитації.
- ▶ 3.3. При плануванні навчальної роботи або наукових експериментів або біологічного тестування має бути обґрунтовано вид тварини, що використовуватиметься, та мінімальна їх кількість, необхідна для отримання достовірних результатів. Дослідні центри складають та передають до адміністрації наукових установ, а також в локальний комітет з біоетики, який створюється при дослідному центрі, перелік видів та їх кількість, з якими вони проводять наукові експерименти.
- ▶ 3.4. Тварина, яка була використана у процедурі, що спричиняє гострий або тривалий біль чи страждання, незалежно від застосування анестезії чи знеболювання, використовується у новій процедурі тільки після відновлення її стану здоров'я до нормального та за умови, якщо:
 - ▶ під час нової процедури до тварини застосовується загальна анестезія;
 - ▶ нова процедура передбачає лише незначні втручання.

Порядок проведення науковими установами дослідів, експериментів на тваринах

- ▶ 3.5. У післяопераційному періоді тварина повинна отримувати кваліфікований догляд і адекватне знеболювання.
- ▶ 3.6. Після завершення навчальних робіт, біологічного тестування або наукових експериментів на тварині, що призводять до порушення її фізіологічних функцій і життєздатності, тварина повинна бути вчасно умертвлена шляхом евтаназії з дотриманням усіх вимог гуманності.
- ▶ 3.7. Гуманне позбавлення життя тварини (евтаназія) здійснюється відповідальною особою.
- ▶ 3.8. Прибирання трупа тварини може здійснюватись тільки після того, коли смерть буде констатована особою, відповідальною за роботу з твариною.
- ▶ 3.9. Безпритульні свійські тварини при проведенні наукових робіт, біологічного тестування або наукових експериментів не використовуються.

Порядок проведення науковими установами дослідів, експериментів на тваринах

IV. Умови утримання тварин

- 4.1. Умови утримання тварин повинні відповідати їх біологічним, видовим та індивідуальним особливостям.
- 4.2. Умови утримання тварин повинні задовольняти їх природні потреби в їжі, воді, сні, рухах, контактах із собі подібними, у природній активності та інші потреби.
- 4.3. Місце утримання тварин повинно бути оснащено таким чином, щоб забезпечити необхідні простір, температурно-вологісний режим, природне освітлення, вентиляцію та можливість контакту тварин із природним для них середовищем.
- 4.4. Раціон годівлі тварин встановлюється залежно від виду, віку, маси тіла, стану здоров'я, виду корму. Дієтична чи індивідуальна годівля хворих тварин встановлюється за призначенням лікаря ветеринарної медицини.

Порядок проведення науковими установами дослідів, експериментів на тваринах

V. Моніторинг виконання наукових експериментів

- ▶ 5.1. Комітет з питань етики (біоетики) здійснює моніторинг дотримання гуманних, етичних та морально-правових принципів стосовно експериментальних тварин при проведенні наукових експериментів, роботи з експериментальними тваринами шляхом отримання звітів від локальних комітетів з біоетики, які підготовлені відповідно до розроблених рекомендацій Комітету з питань етики (біоетики).
- ▶ 5.2. Моніторинг дотримання гуманних, етичних та морально-правових принципів стосовно експериментальних тварин при проведенні наукових експериментів, роботи з експериментальними тваринами на місцях проводять локальні комітети з питань біоетики.
- ▶ 5.3. Щороку до 20 січня або на вимогу локальний комітет з біоетики надає Комітету з питань етики (біоетики) письмові звіти дослідного центру та свої висновки про результати перевірок дотримання умов, визначених цим Порядком. В письмових звітах детально відображають всі смертельні випадки, травмування, шкідливі та тяжкі ефекти.
- ▶ При виявленні фактів порушень вимог гуманного ставлення до експериментальних тварин та інших положень цього Порядку Комітет з питань етики (біоетики) надає дослідному центру рекомендації щодо можливих шляхів їх усунення.

2. Благополуччя тварин як умова проведення дослідів

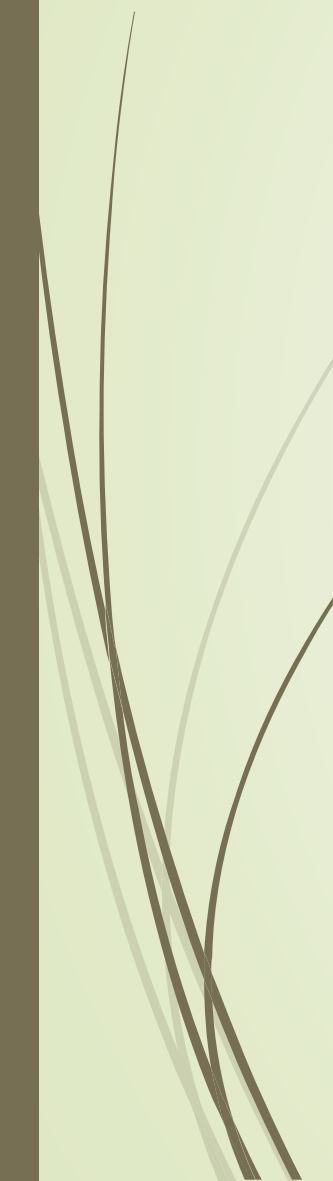

«Про велич нації та її моральний прогрес можна судити по тому, як вона поводитьься з тваринами».

*Махатма Ганді
(1869-1948)*

Благополуччя тварин (animal welfare – англ) – складна і багатогранна наука з біометричним, етичним, економічним, культурним, соціальним, релігійним та політичним вимірами.

- Благополуччя тварин (визначення МЕБ) – це фізичний і психічний стан тварини в зв'язку з її умовами життя (ОІЕ, 2021).
- «Благополуччя тварин» - це комплексне поняття, яке характеризує фізичний, психічний і природний стан тварин в певний момент і можливість її задовольняти свої потреби.
- Визначаючи поняття благополуччя тварин, провідні регламенти Європейського Союзу застосовують підхід, рекомендований Всесвітньою організацією охорони здоров'я тварин у 2008 р.: - «Тварина знаходиться в стані благополуччя, якщо (як доведено науковими даними) вона здорова, почуває себе комфортно, добре харчується, знаходиться в безпеці, має можливість поводитись природно і не страждає від неприємних станів, таких як біль, страх і страждання.

-
-
- Благополуччя тварин вимагає профілактики захворювань і ветеринарного лікування, надання належного притулку, утримання, харчування, гуманного поводження і забою» (Quinteros K., 2013, Коробко І., 2016). Наука про благополуччя тварин відіграє важливу роль в оцінці якості життя тварин і внесення в нього позитивних змін.
 - Незалежно від мети використання тварин в нашому житті (для дозвілля (тварини хобі групи), для комунікації і лікування (зоотерапія), для наукових цілей (експериментів) або для задоволення харчових потреб), благополуччя тварин є об'єктом не тільки вчених, біологів, спеціалістів ветеринарної медицини, а й урядів, неурядових організацій (NGO), асоціацій, споживачів і звичайних громадян.
 - Благополуччя тварин потребує профілактики та лікування хвороб, відповідного утримання, управління годівлею, гуманної поведінки та гуманного забою.

Що таке благополуччя тварин?:

Складові благополуччя

Отже «благополуччя тварин» - це коли тварині одночасно надати три компоненти

4 підходи до поняття благополуччя тварин:

- 1) **Етичний** – це можливість тварини жити за своєю природою, відповідно до природної поведінки.
- 2) **Ветеринарний** – оцінка здатності тварини взаємодіяти (впоратися) з оточуючим середовищем. Дослідники даної позиції розглядають благополуччя тварин в якості сукупності кількох свобод: свобода від голоду і спраги; свобода від дискомфорту; свобода від болю, травм, хвороб; свобода нормальної поведінки; свобода від страху і психічних травм.
- 3) **Правовий** – тварини, це суб'єкти, яким має бути забезпечено право на життя, здоров'я і благополучне існування.
- 4) **Психологічний** – це сукупність фізичного і психологічного стану тварини.

Керівні принципи ВООЗ тварин (МЕБ) щодо благополуччя тварин базуються на цій концепції «П'яти свобод» (положення Брамбелла) :

- **Свобода від голоду і спраги** – мають бути задоволені потреби у збалансованій годівлі тварин і вільному доступі до води;
- **Свобода від дискомфорту** – шляхом надання необхідного відпочинку, що передбачає комфортне утримання та вигул;
- **Свобода від болю, травм або хвороб** – забезпечення вакцинації, дегельмінтизації, вітамінзації, регулярне проведення диспансеризації тварин;
- **Свобода від страху і стресу** – шляхом забезпечення умов, за яких би тварини уникали страждань: тварини у стані стресу або страху можуть травмуватись і травмувати оточуючих, оскільки вони не знають, що робити і захищають себе;
- **Свобода природної поведінки** – шляхом надання достатнього простору, належних об'єктів (іграшки/тренажери), для задоволення поведінкових функцій.

Основні принципи благополуччя тварин полягають в наступному:

- 1) Існує тісний зв'язок між здоров'ям і благополуччям тварин.
- 2) Індикатором, що дозволяє визначити ситуації, які загрожують благополуччю тварин є так звані універсальні "5 свобод": свобода від голоду і спраги, свобода від дискомфорту, свобода від болю і хвороб, свобода від страху і стресу, свобода природної поведінки. Цей індикатор дає чіткі орієнтації в тому, що стосується благополуччя тварин.
- 3) Орієнтирами для використання тварин в експериментальних цілях (в англ. версії «три R») є: зменшення кількості дослідних тварин; вдосконалення експериментальних методів і заміна методик, що використовують тварин, на методики, які не потребують цього.
- 4) У наукових уявленнях про благополуччя тварин комплексно враховуються різні елементи; відбір і питома вага цих елементів часто включає гіпотези, засновані на показниках, яким потрібна максимально можлива ясність вираження.

Основні принципи благополуччя тварин полягають в наступному:

- 5) Використання тварин в сільському господарстві, в навчальних і наукових цілях, а також в якості компаньйонів, декоративних і циркових цілях в значній мірі сприяє хорошому самопочуттю людини.
- 6) Використання тварин передбачає етичну відповідальність за їх захист.
- 7) Поліпшення благополуччя тварин на фермі часто сприяє збільшенню продуктивності і підвищенню рівня санітарної безпеки харчових продуктів, сприяючи таким чином економічному зростанню.
- 8) Слід будувати порівняння стандартів і основних принципів в сфері благополуччя тварин на еквівалентності результатів (об'єктивні критерії), а не на схожості систем (критерії засобів).

Наукові основи рекомендацій:

- 1) Благополуччя - це широке поняття, яке складається з багатьох елементів, які впливають на якість життя тварин, серед яких важливе місце займають вищеназвані "п'ять свобод".
- 2) Наукова оцінка благополуччя тварин, що отримала значний розвиток в останні роки, становить основу рекомендацій.
- 3) Ряд заходів по благополуччю тварин полягає в:
 - а) оцінці рівня функціональних порушень, викликаних зовнішніми ураженнями, хворобами і незадовільною годівлею;
 - б) оцінці рівня потреби і самопочуття тварин (голод, біль і страх), зазвичай шляхом обліку їх уподобань, мотивації і неприязні;
 - в) оцінці змін (фізіологічні, поведінкові та імунологічні), які виникають у тварин в залежності від умов, в яких вони опиняються (Broom D.M., 2011). Такі заходи дозволяють визначити критерії та показники, придатні для оцінки впливу методів виробництва на благополуччя тварин.

БЛАГОПОЛУЧЧЯ ЧИ ДОБРОБУТ?

- Відповідником англomовної концепції «**animal welfare**» в українській є «**благополуччя тварин**».
- Відповідно термін «**добробут тварин**» варто вживати при перекладі англomовного терміну «**animal well-being**».
- Терміни «благополуччя тварин» і «добробут тварин» в міжнародно-правовому тексті не є синонімами, а співвідносяться як ширше і вужче.
- **Благополуччя тварини** – це загальна якість життя окремо взятої тварини, починаючи з моменту її народження та закінчуючи її смертю, яка оцінюється, враховуючи її психологічний, емоційний, фізичний стан, а також задовільні матеріально-технічні умови її утримання та догляду відповідно до міжнародно-правових стандартів. **Добробут тварини** – це поточний стан тварини, який оцінюється, враховуючи умови її утримання та догляду

Основні 5 індикаторів оцінки благополуччя тварин (за Flemming P., 2020)

1. Годівля	Належне годування	1	Відсутність тривалого голоду
		2	Відсутність тривалої спраги
2. Навколишнє середовище	Належне утримання	3	Комфорт під час відпочинку
		4	Тепловий комфорт
3. Здоров'я	Належне здоров'я	5	Легкість в русі
		6	Відсутність травм
		7	Відсутність хвороб
		8	Відсутність болю індукованого шляхом управління процедурами
4. Поведінка	Належна поведінка	9	Вираз з соціальних поведінь
		10	Вираз іншої поведінки
		11	Належні відносини «людина-тварина»
5. Психічний стан		12	Позитивний емоційний стан

Пропонуються наступні критерії для оцінки благополуччя тварин, які доречно висловити в 5-ти категоріях:

- здоров'я,
- продуктивність,
- морфологічні параметри,
- фізіологічні параметри,
- поведінкові параметри

Bessei W., (2018) запропонував ранжування різних видів поведінки домашньої птиці за шкалою благополуччя від загального страждання до загального благополуччя

ПОВНЕ БЛАГОПОЛУЧЧЯ

Гра, гра з предметами

Позитивні соціальні взаємовідносини

Купання пилу

Чищення

Відпочинок / сон

Можливість сідати на сідла

Прогулянки

Годування/корм/вода

Задихаємість/скуплення

Агресивний розкльов

Стереотипний розкльов

Розкльов/Канібалізм

ПОВНЕ СТРАЖДАННЯ

Компромiс між благополуччям та продуктивністю тварин

Існує досить стійка думка про те, що благополуччя тварин є не вигідним напрямком для тваринництва

Аргументи Dawkins M. (2016) на користь благополуччя тварин:

- 1. Зниження рівня смертності.
- 2. Покращення здоров'я.
- 3. Покращення якості продукції.
- 4. Стійкість до стресс-факторів і антибіотиків.
- 5. Зниження ризику виникнення зоонозів.
- 6. Задоволеність стейкхолдерів.
- 7. Профіцит.

Існує досить стійка думка про те, що благополуччя тварин є не вигідним напрямком для тваринництва

Довкінз пропонує альтернативні способи (Dawkins M., 2016), для пошуку компромісу між благополуччям і економічною ефективністю:

- (1) Справжня комерційна цінність благополуччя тварин повинна бути зафіксована як на рівні виробників, так і на рівні суспільства, щоб благополуччя тварин розглядалося не як просто етичний аспект, а як щось, що має власне комерційний вплив.
- (2) При оцінці конфліктів між благополуччям та ефективністю в тваринництві потрібно розуміти, що є спільні точки дотику.

Регламенти та директиви щодо благополуччя тварин

- 1) Директива Ради ЄС 98/58 (20.07.1998) стосовно захисту тварин, що утримуються для сільськогосподарських потреб (всі продуктивні тварини) (ЄС 98/58)
- 2) Директива Ради ЄС 2008/119/ЄС від 18 грудня 2008 року, стосовно встановлення мінімальних стандартів захисту телят (ЄС 2008/119)
- 3) Директива Ради ЄС 2008/120/ЄС від 18 грудня 2008 року, що встановлює мінімальні стандарти захисту свиней (ЄС 2008/120)
- 4) Директива Ради 1999/74/ЄС від 19 липня грудня 1999 року, що встановлює мінімальні стандарти захисту курей-несучок (ЄС 1999/74)
- 5) Директива Ради 2007/43/ЄС від 28 червня 2007 року, що встановлює мінімальні стандарти захисту курей, що утримуються для виробництва м'яса (бройлерів)
- 6) Директива Ради ЄС №1/2005 від 22 грудня 2004 року щодо захисту тварин під час транспортування і пов'язаних з цим операцій (ЄС 1/2005)
- 7) Директива Ради ЄС 93/119/ЄС від 22 грудня 1993 року про захист тварин під час забою (1099/2009 ЄС)

ЗАКОН

Закон України «Про ветеринарну медицину»

Документ 1206-ІХ, **чинний**, поточна редакція —
Прийняття від 04.02.2021

(Остання подія — **Введення в дію**, відбудеться 21.03.2023.

- Цей Закон визначає правові та організаційні засади здійснення діяльності у сферах забезпечення захисту здоров'я та благополуччя тварин, ветеринарної практики, виробництва, обігу та застосування ветеринарних препаратів, а також обігу побічних продуктів тваринного походження.
- **Стаття 3.** Сфера дії Закону
- 1. Дія цього Закону поширюється на суспільні відносини щодо:
 - 1) забезпечення здоров'я тварин;
 - 2) забезпечення благополуччя тварин;
 - 3) ветеринарної практики;
 - 4) обігу побічних продуктів тваринного походження;
 - 5) виробництва, обігу та застосування ветеринарних препаратів, діючих речовин (активних фармацевтичних інгредієнтів), лікувальних кормів та проміжних продуктів для виробництва лікувальних кормів, а також речовин з анаболічними, протимікробними, протипаразитарними, протизапальними, гормональними чи психотропними властивостями, які можуть використовуватися як ветеринарні препарати.